

สรุปผลการศึกษา

สภาพเศรษฐกิจสังคม ภัยคุกคาม ความเปราะบาง และการปรับตัวของ
ครัวเรือนต่อน้ำท่วมในชุมชนรอบแก่งละว้า

Summary Report on Socioeconomic, Hazards, Vulnerability, and Adaptation
to Floods of Kang La Wa Communities

10 กันยายน 2555

โดย

โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนและความมั่นคงของระบบนิเวศ
เพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำสงคราม
องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล สำนักงานประเทศไทย

คำนำ

ด้วยโครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนและความมั่นคงของระบบนิเวศเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นกิจกรรมการพัฒนาริเริ่มโดย องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล สำนักงานประเทศไทย ร่วมกับมูลนิธิโคคาโคลา ประจำประเทศไทย ที่ได้เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า และ วิถีชีวิตชุมชนโดยรอบ กิจกรรมการพัฒนาจากอดีตถึงปัจจุบันในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ทำให้แก่งละว้ามีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมทั้งแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร รวมทั้งแก่งละว้ายังเป็นแหล่งอาศัยของพืชสัตว์ประจำถิ่นและสัตว์อพยพตามฤดูกาลหลายชนิด

ปัจจุบันแก่งละว้ามีสภาพเสื่อมโทรม มีบทบาทในการเป็นแหล่งน้ำสำหรับผลิตน้ำประปาให้ชุมชนในเขตอำเภอบ้านไผ่และอำเภอบ้านแฮด รวมทั้งชุมชนใกล้เคียง ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้งชุมชนในขณะเดียวกัน สภาพโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ ชุมชนใช้พื้นที่เพาะปลูกโดยรอบทำให้ปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรไหลถ่ายเทลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้คุณภาพน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้เสื่อมโทรมลง

นอกจากนี้ในช่วงฤดูน้ำหลาก คือ ช่วงเดือน กันยายน ถึง ตุลาคม ทุกปี ชุมชนรอบแก่งละว้าประสบปัญหาอุทกภัย ทำให้ทรัพย์สินและพื้นที่เพาะปลูกเสียหาย ทำให้ชุมชนรอบแก่งละว้ามีสภาพเปราะบาง อ่อนไหว จากภัยคุกคามและผลกระทบปัญหาอุทกภัย รวมทั้งบางปีได้รับผลกระทบจากภัยแล้งด้วย

การศึกษานี้มีเป้าประสงค์เพื่อ ศึกษาข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมพื้นฐานชุมชนรอบแก่งละว้า ศึกษาภัยคุกคามสภาพความเปราะบาง ความอ่อนไหว และผลกระทบของปัญหาอุทกภัย ตลอดจนการปรับตัวของชุมชนต่อภาวะอุทกภัย ซึ่งภัยคุกคามที่รุนแรงในชุมชนพื้นที่รอบแก่งละว้า ซึ่งอุทกภัยดังกล่าวเกิดจากความแปรปรวนสภาพภูมิอากาศ และกิจกรรมการพัฒนาของมนุษย์

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

แก่งละว้าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดิมเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติรับน้ำจากพื้นที่รับน้ำในเขตพื้นที่อำเภอบ้านแฮดและอำเภอบ้านไผ่ รวมทั้งน้ำหลากจากแม่น้ำชีที่ไหลผ่านมาจากพื้นที่รับน้ำในเขตจังหวัดชัยภูมิ ในอดีตแก่งละว้าเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของนกอพยพต่างถิ่น ชุมชนบริเวณรอบแก่งละว้าได้ใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค แต่เนื่องจากปริมาณความต้องการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชนเมืองในเขตอำเภอบ้านไผ่และอำเภอบ้านแฮดมีมากขึ้น หน่วยงานราชการจึงได้สร้างเขื่อนดินเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำเก็บกักในแก่งละว้าให้มากขึ้น เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำดิบเพื่อผลิตน้ำประปาให้สองชุมชนขนาดใหญ่ดังกล่าว แก่งละว้าปัจจุบันยังเป็นแหล่งรองรับน้ำทั้งจากชุมชนขนาดใหญ่ทั้งสองแห่งอีกด้วย ประกอบกับพื้นที่เพาะปลูกรอบแก่งละว้ามีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรมากทำให้น้ำทั้งจากแปลงเพาะปลูกไหลลงสู่แก่งละว้า ทำให้สภาพของแก่งละว้าในปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรมลง

องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล สำนักงานประเทศไทย ร่วมกับมูลนิธิโคคา โคลา ประเทศไทย ได้เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนและความมั่นคงของระบบนิเวศเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในชุมชนพื้นที่แก่งละว้าขึ้น ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการ ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2557

การศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคม ภัยคุกคาม ความเปราะบาง ผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนจากภัยน้ำท่วมครั้งนี้ เป็นกิจกรรมหนึ่งในโครงการนี้ เพื่อนำผลการศึกษามาเป็นฐานข้อมูลเพื่อพัฒนากิจกรรมการฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนแก่งละว้า รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การศึกษานี้ได้สำรวจข้อมูลในระดับครัวเรือนในเครือข่าย 4 หมู่บ้าน รอบแก่งละว้า คือ บ้านโคกสำราญ หมู่ที่ 1, 11, 14 บ้านดอนปอแดง หมู่ที่ 5, 16 บ้านเป้า หมู่ที่ 3 และบ้านชีกกค้อ หมู่ที่ 7, 13

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านได้รับแรงกดดันจากภัยคุกคามต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างมาก คือ น้ำท่วม เกิดผลกระทบน้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูกเป็นบริเวณกว้าง ทั้ง 4 หมู่บ้าน ทำให้รายได้ครัวเรือนของชุมชนอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรายได้ของจังหวัดขอนแก่นอย่างมาก โดยพบว่ามีระดับรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเพียงครึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่น หลายครัวเรือนมีความเปราะบางด้านรายได้กับรายจ่าย คือ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย โดยเฉพาะบางครัวเรือนในหมู่บ้านชีกกค้อ มีจำนวนหนี้สินพอกพูนมาก ภัยจากน้ำท่วมทำให้หมู่บ้านชีกกค้อได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งแปลงเพาะปลูก ที่อยู่อาศัย อุปสรรคในคมนาคมสัญจร รวมทั้งปัญหาสุขภาพจิต

ด้านการปรับตัวต่อภัยคุกคามจากอุทกภัย พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ปรับตัวฤดูกาลเพาะปลูก โดยปลูกพืชในฤดูแล้ง รวมทั้งเตรียมการขนย้ายทรัพย์สิน การถมดินบริเวณบ้านให้สูงขึ้น รวมทั้งการใช้เรือเป็นพาหนะในช่วงฤดูน้ำหลาก อย่างไรก็ตามพบว่าในฤดูแล้งหลายครัวเรือนขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้ครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีสภาพความเปราะบาง ความอ่อนไหว จากการได้รับผลกระทบจากภัยคุกคามหลัก คือ อุทกภัย แต่ทั้ง 4 หมู่บ้าน มีทุนทางสังคมในระดับดี โดยมีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งภายในครัวเรือนและภายในชุมชน ซึ่งประเด็นนี้สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยสนับสนุนหลักเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เพื่อ สํารวจสภาพเศรษฐกิจสังคมชุมชนรอบแก่งละว้า ภัยคุกคาม สภาพความเปราะบาง ผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนต่อภาวะอุทกภัย เพื่อใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาศักยภาพชุมชนรอบแก่งละว้าในการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์และการฟื้นฟูระบบนิเวศและวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วิธีการศึกษา

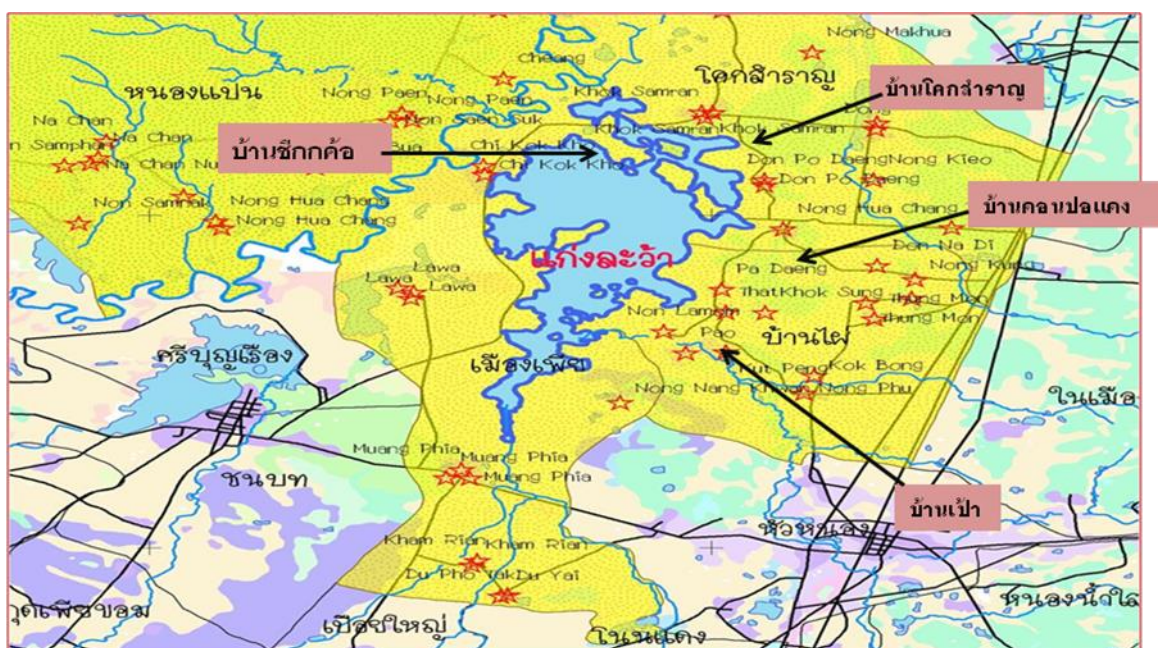
การเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับครัวเรือนชุมชนรอบแก่งละว้า ด้านเศรษฐกิจสังคม ภัยคุกคาม สภาพความเปราะบาง ผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนต่ออุทกภัย โดยใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา คือ ความถี่ ร้อยละ รวมทั้งนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์โดยโต้ต่างและแผนภูมิต่างๆ

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาดำเนินการสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือน 4 หมู่บ้าน ในพื้นที่ 3 ตำบล เขตอำเภอบ้านแฮด และอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยมีจำนวนตัวอย่างครัวเรือนที่สอบถามทั้งสิ้น 400 ครัวเรือน ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 1 และรูปภาพที่ 1

ตารางที่ 1 พื้นที่ศึกษา

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน
อำเภอบ้านแฮด	โคกสำราญ	บ้านโคกสำราญ หมู่ที่ 1, 11, 14	96
	โคกสำราญ	บ้านดอนปอแดง หมู่ที่ 5, 16	89
อำเภอบ้านไผ่	บ้านไผ่	บ้านเป้า หมู่ที่ 3	124
	เมืองเพีย	บ้านซีกก้อ หมู่ที่ 7, 13	91

รูปภาพที่ 1 แสดงพื้นที่ศึกษา

ผลการศึกษา

ก.อาชีพและเศรษฐกิจของครัวเรือน

ผลการศึกษาการถือครองที่ดินเพื่อการเพาะปลูก พบว่าครัวเรือน 4 หมู่บ้าน มีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ย 18.37 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาข้าว โดยครัวเรือนหมู่บ้านซีกกค้อมีพื้นที่เพาะปลูกน้อยที่สุด คือ 10.33 ไร่ ครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.05 มีอาชีพหลัก คือ การเพาะปลูกข้าว โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีจากการขายผลผลิตทางการเกษตร จำนวน 29,037.57 บาท ต่อปี ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 พื้นที่เพาะปลูก อาชีพหลัก และรายได้เฉลี่ยจากผลผลิตทางการเกษตร

หมู่บ้าน	พื้นที่เพาะปลูกต่อครัวเรือน (ไร่)	อาชีพเกษตรกรรม (ร้อยละ)	รายได้ครัวเรือนจากการเพาะปลูกต่อปี (บาท)
บ้านโคกสำราญ	30.85	92.71	22,066.49
บ้านดอนปอแดง	16.97	87.64	58,306.12
บ้านเป้า	15.29	81.45	22,385.19
บ้านซีกกค้อม	10.33	82.42	28,373.63
เฉลี่ย	18.37	86.05	29,037.57

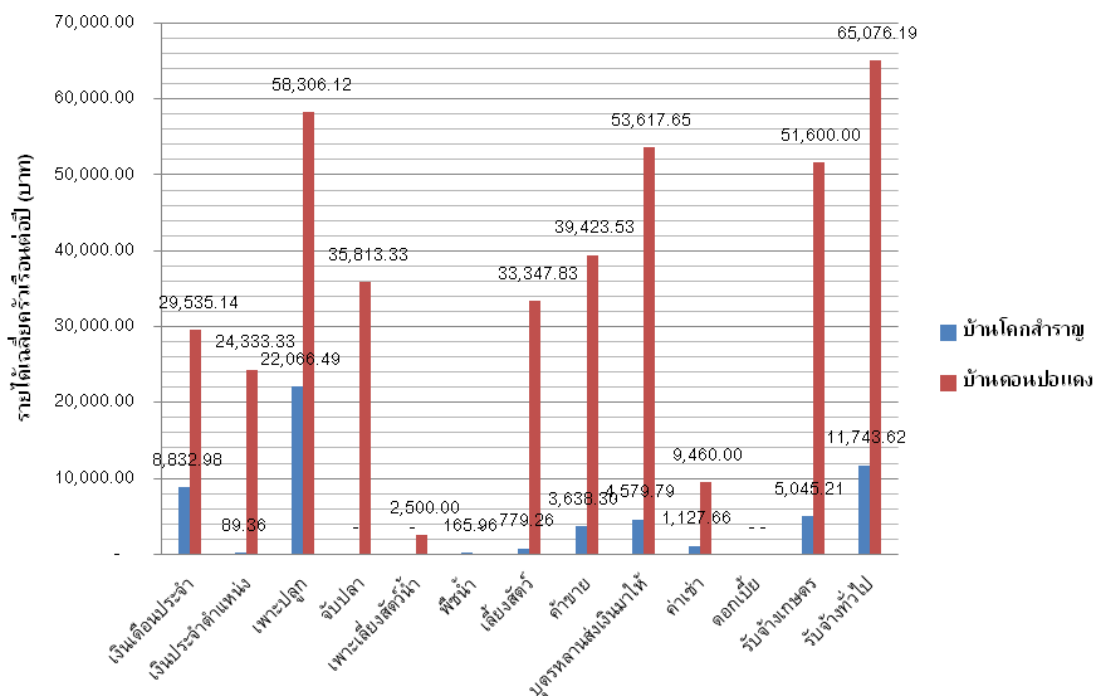
ผลการวิเคราะห์รายได้เฉลี่ยครัวเรือนและรายได้เฉลี่ยต่อคนใน 4 หมู่บ้าน พบว่าครัวเรือนบ้านดอนปอแดงมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนและรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีสูงที่สุด โดยที่บ้านโคกสำราญมีระดับรายได้ต่ำที่สุดและต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีตามเกณฑ์ จปฐ.ของประเทศไทย และรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของบ้านโคกสำราญ บ้านเป้า และบ้านซีกกค้อมีค่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่นอย่างมาก ดังมีรายละเอียดใน ตารางที่ 3

เมื่อเปรียบเทียบแหล่งรายได้ครัวเรือนระหว่างบ้านโคกสำราญและบ้านดอนปอแดง พบว่าบ้านดอนปอแดงมีแหล่งรายได้ครัวเรือนที่หลากหลาย และพบว่ารายได้จากการรับจ้างทั่วไปมีมูลค่ามากกว่าการเพาะปลูก ในขณะที่บ้านโคกสำราญ มีรายได้หลักจากภาคเกษตร ดังมีรายละเอียดใน รูปภาพที่ 2

ตารางที่ 3 รายได้ครัวเรือนและรายได้ต่อคนต่อปีเฉลี่ย

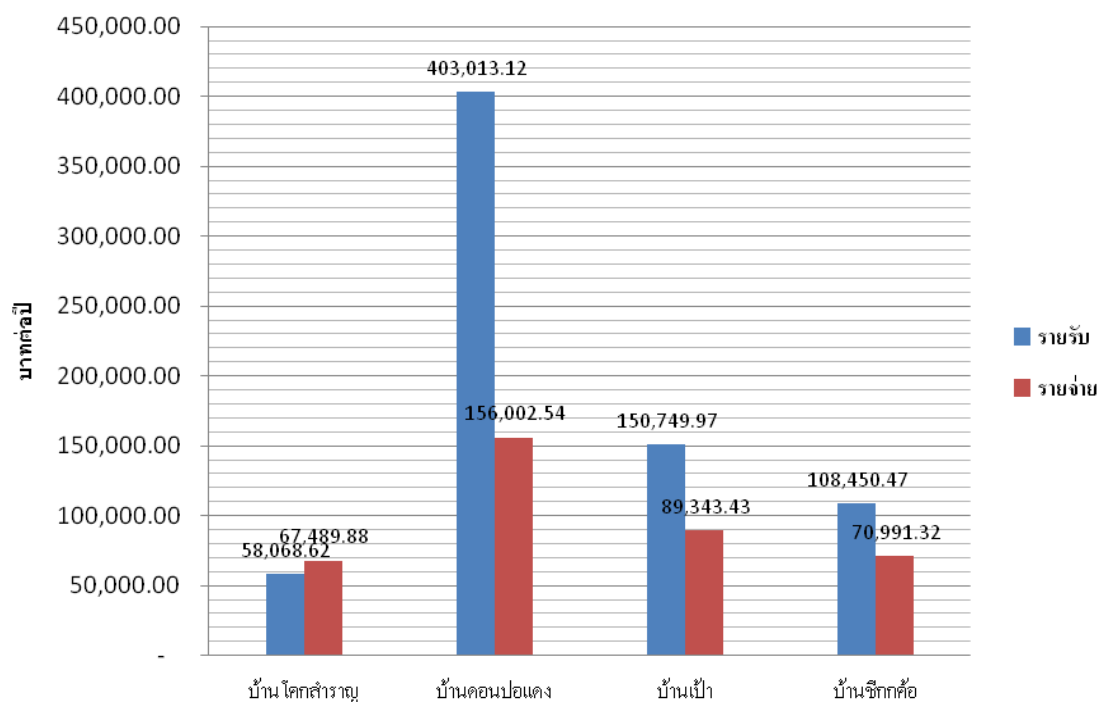
หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อปี (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีจังหวัดขอนแก่น - 2553 (บาท)	รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีตามเกณฑ์ - 2554 จปฐ (บาท)
บ้านโคกสำราญ	58,068.62	14,517.15	82,211.00	23,000.00
บ้านดอนปอแดง	403,013.12	100,753.28		
บ้านเป้า	150,749.97	37,687.49		
บ้านซีกกค้อม	108,450.47	27,112.62		
เฉลี่ย	180,070.54	45,017.64		

หมายเหตุ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (2555-2559) กำหนดรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของคนไทย ไม่ต่ำกว่า 30,000 บาท

รูปภาพที่ 2 เปรียบเทียบแหล่งรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีระหว่างหมู่บ้านโคกสำราญและบ้านดอนโปแตง

เมื่อเปรียบเทียบรายรับกับรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี ในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน พบว่า บ้านโคกสำราญมีรายจ่ายเฉลี่ยสูงกว่ารายรับ ในขณะที่บ้านดอนโปแตงมีสัดส่วนความแตกต่างระหว่างรายรับและรายจ่ายสูงมากที่สุด ดังมีรายละเอียดในรูปภาพที่ 3

รูปภาพที่ 3 เปรียบเทียบรายรับและรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีใน 4 หมู่บ้าน

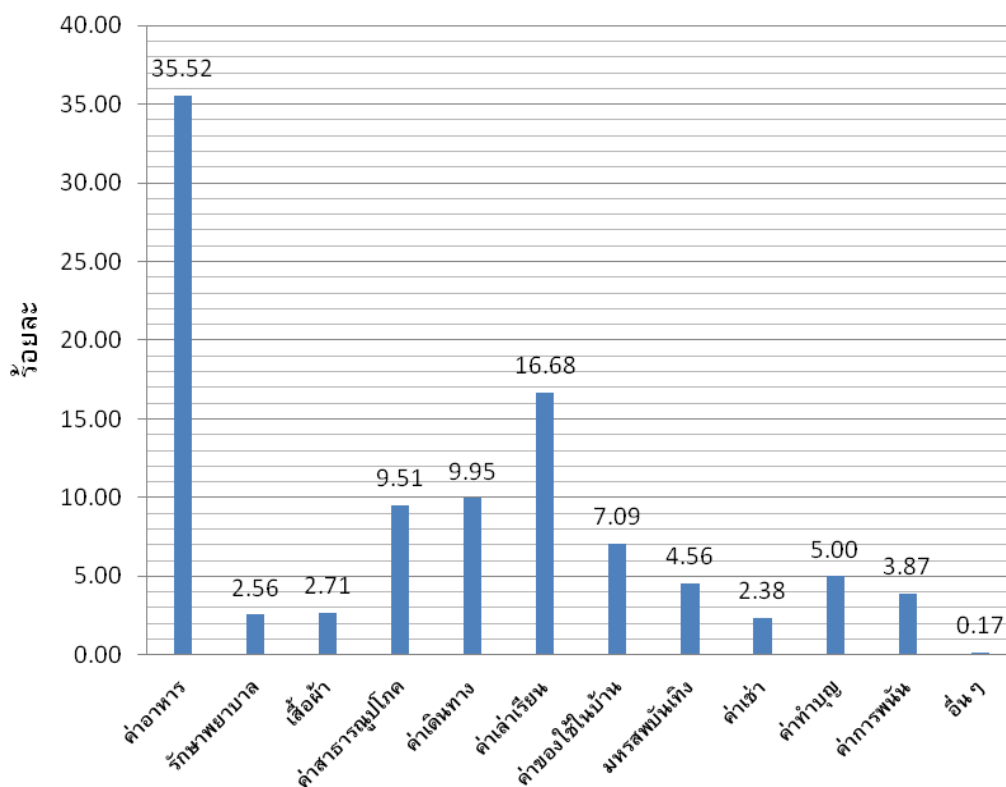
เมื่อวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายรายครัวเรือน พบว่าครัวเรือนใน 4 หมู่บ้าน มีค่าใช้จ่ายด้านอาหารและค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ในสัดส่วนมากที่สุด รองลงมา คือ ค่าใช้จ่ายด้านค่าพาหนะเดินทาง ค่าน้ำไฟ ค่าของใช้ประจำวันในครัวเรือน และค่าทำบุญ ตามลำดับ ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 4

เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างหมวดค่าใช้จ่ายครัวเรือนต่อปี พบว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า คือ หมู่บ้านโคกสำราญ และหมู่บ้านซีกก้อ มีสัดส่วนรายจ่ายค่าสาธารณูปโภค คือ ค่าน้ำ ไฟ ค่าโทรศัพท์ และอุปกรณ์สื่อสาร เป็นสัดส่วนที่สูง ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 5

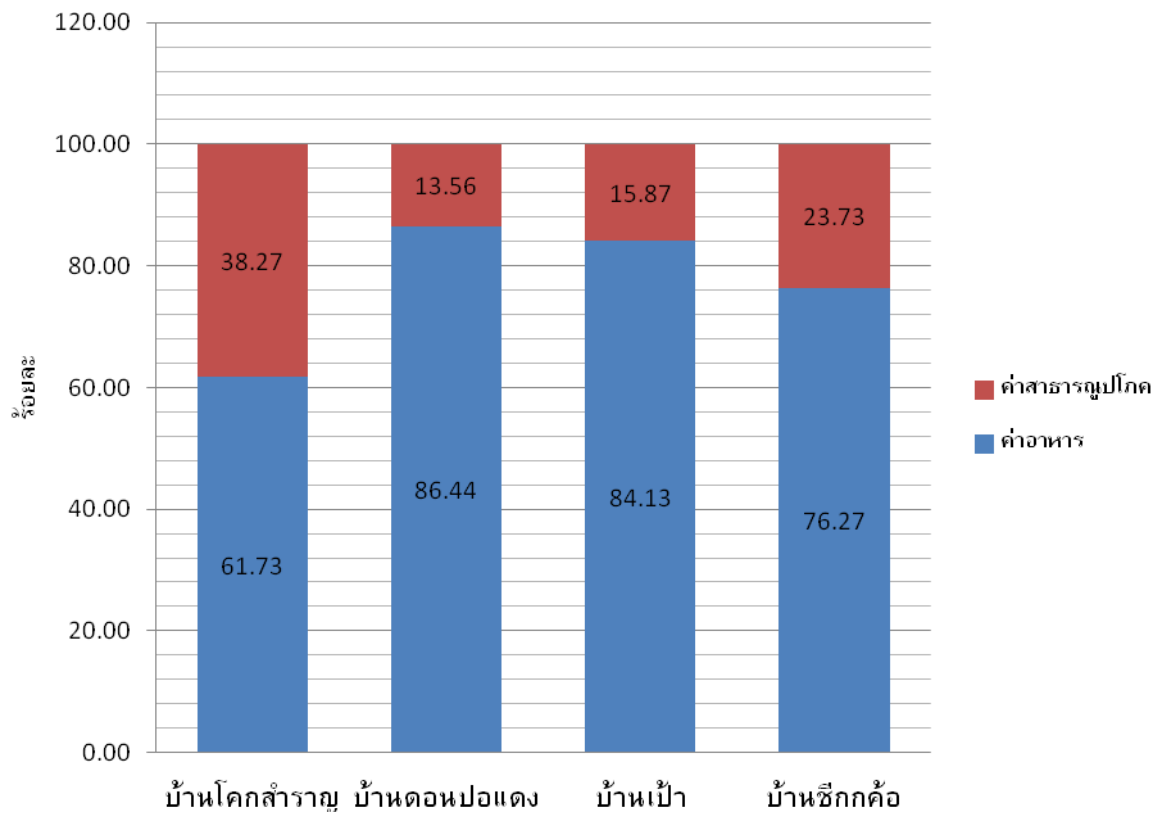
เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนรายจ่ายครัวเรือนด้านค่าทำบุญและการพนัน พบว่าบ้านโคกสำราญมีสัดส่วนความแตกต่างระหว่างค่าใช้จ่ายครัวเรือนในการทำบุญมากกว่าค่าใช้จ่ายด้านการพนัน เช่นเดียวกับบ้านเป่า ในขณะที่บ้านซีกก้อมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการพนันมากกว่าค่าการทำบุญ ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 6

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลรายได้ครัวเรือนกับหนี้สินเฉลี่ยรายหมู่บ้าน พบว่าบ้านโคกสำราญและบ้านเป่ามีปริมาณหนี้สินมากกว่ารายได้ ในขณะที่บ้านดอนปอแดงมีสัดส่วนรายได้มากกว่าหนี้สิน ประมาณ 5 เท่า ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 7

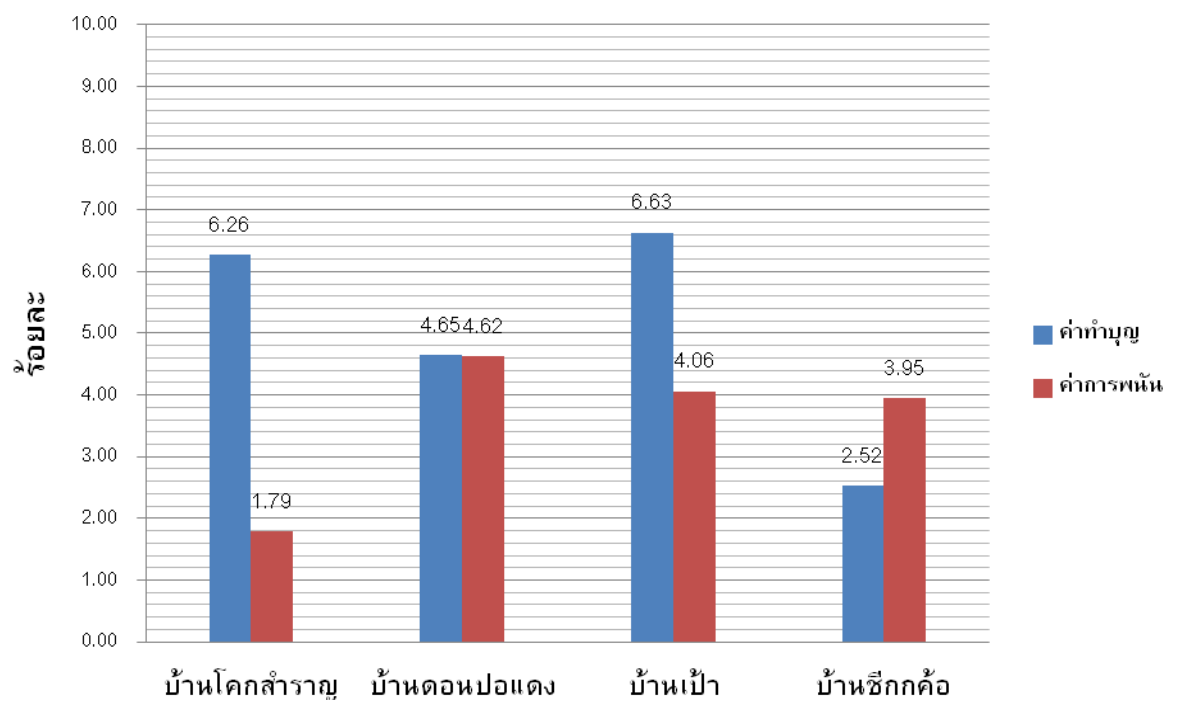
ด้านแหล่งทุนเพื่อการกู้ยืม พบว่าหมู่บ้านทั้งสี่หมู่บ้าน ใช้บริการกองทุนหมู่บ้าน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแหล่งทุนหลัก ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 8 โดยสาเหตุการกู้ยืมเพื่อใช้ลงทุนเพื่อการเพาะปลูกและใช้จ่ายภายในครัวเรือน

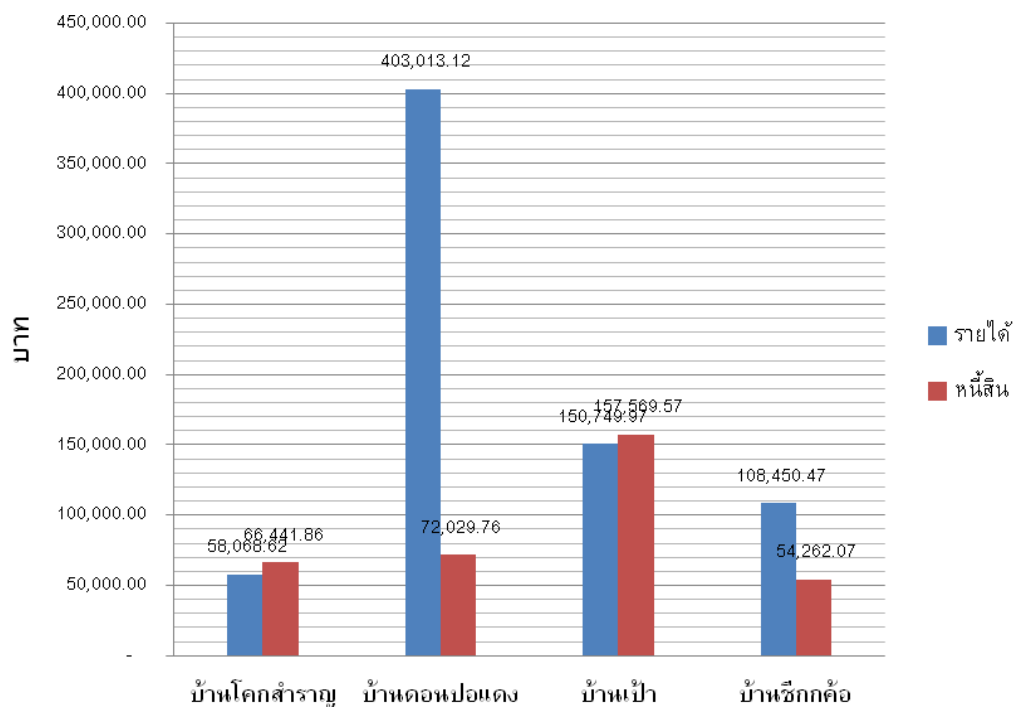
รูปภาพที่ 4 เปรียบเทียบรายรับและรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีใน 4 หมู่บ้าน

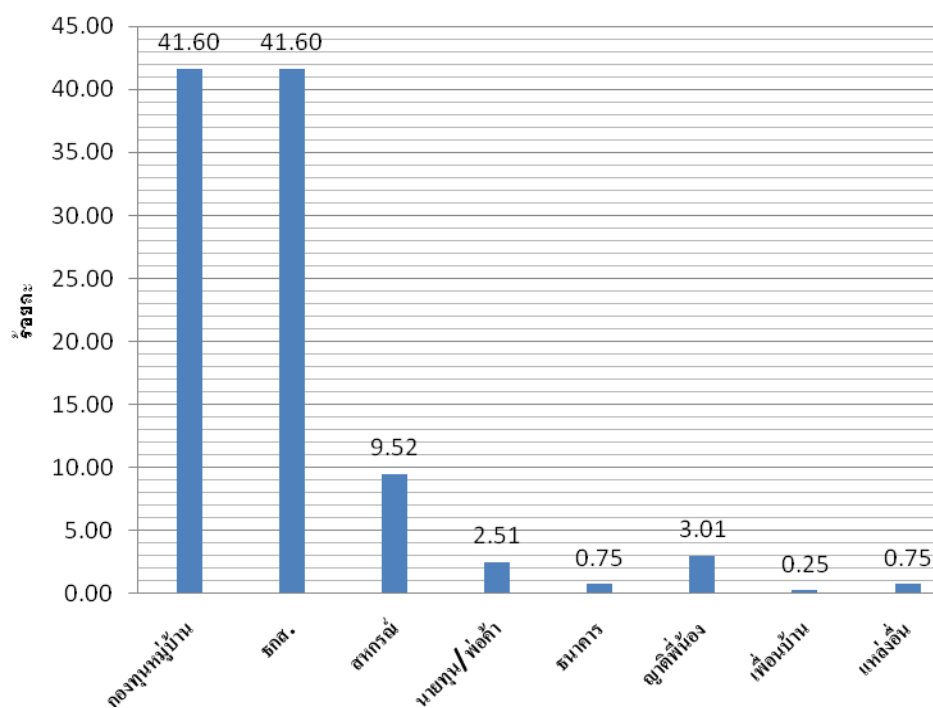
รูปภาพที่ 5 เปรียบเทียบรายจ่ายค่าอาหารและค่าสาธารณูปโภคระหว่าง 4 หมู่บ้าน

รูปภาพที่ 6 เปรียบเทียบรายจ่ายสัดส่วนค่าทำบุญและการพินเทียบกับรายจ่ายครัวเรือน ระหว่าง 4 หมู่บ้าน

รูปภาพที่ 7 เปรียบเทียบรายได้กับหนี้สินเฉลี่ยรายหมู่บ้าน

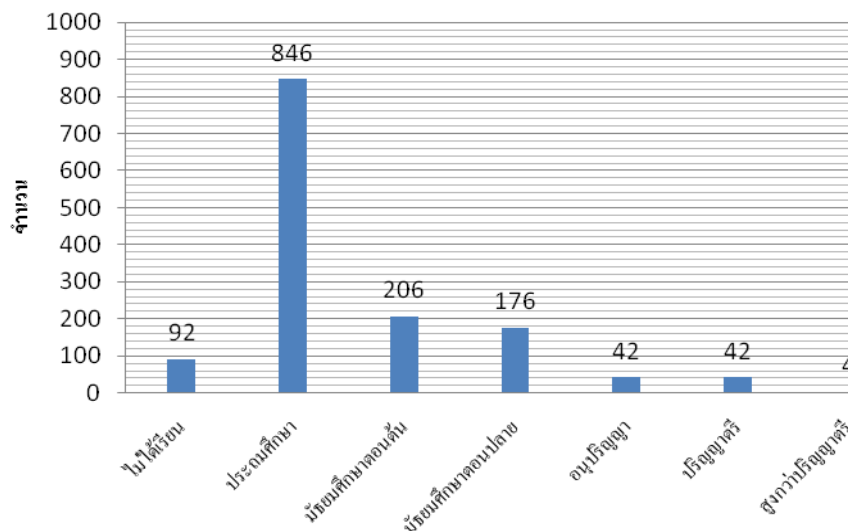
รูปภาพที่ 8 แหล่งทุนสำหรับกู้ยืม

ข.ระดับการศึกษาและสุขภาพครัวเรือน

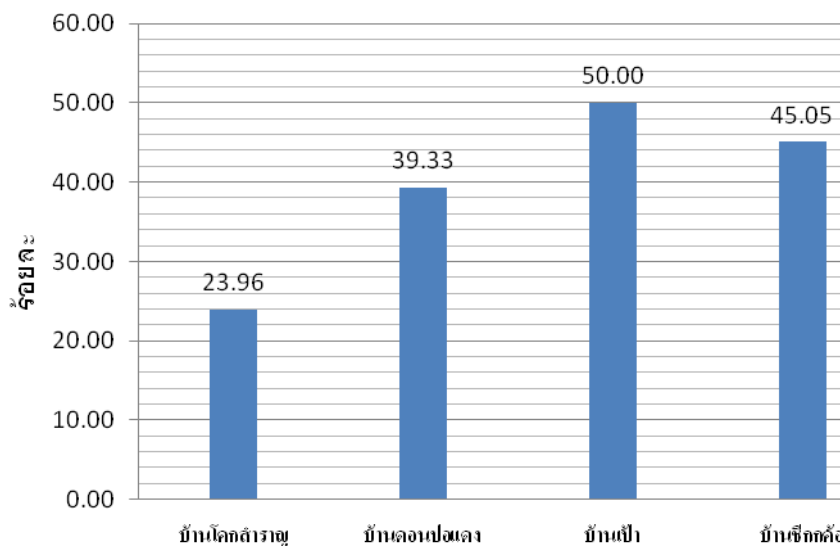
ผลการสำรวจระดับการศึกษาของสมาชิกครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมา คือ ระดับมัธยมต้น และมัธยมปลาย และยังพบว่า มีผู้ไม่ได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียนถึง 92 คน หรือ ร้อยละ 6.53 จากจำนวนสมาชิกครัวเรือนที่สำรวจใน 4 หมู่บ้าน

เมื่อประเมินสภาวะสุขภาพของสมาชิกครัวเรือน ในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา (มีนาคม-พฤษภาคม 2555) พบว่ามีอุบัติการณ์การเจ็บป่วยเกิดขึ้นในครัวเรือน โดยพบว่าสัดส่วนจำนวนครัวเรือน ร้อยละ 50.00 ของบ้านเป้า มีปัญหาสุขภาพ ซึ่งเป็นสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับ 3 หมู่บ้าน ในขณะที่สัดส่วนครัวเรือนบ้านโคกสำราญมีปัญหาสุขภาพน้อยที่สุด ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 9

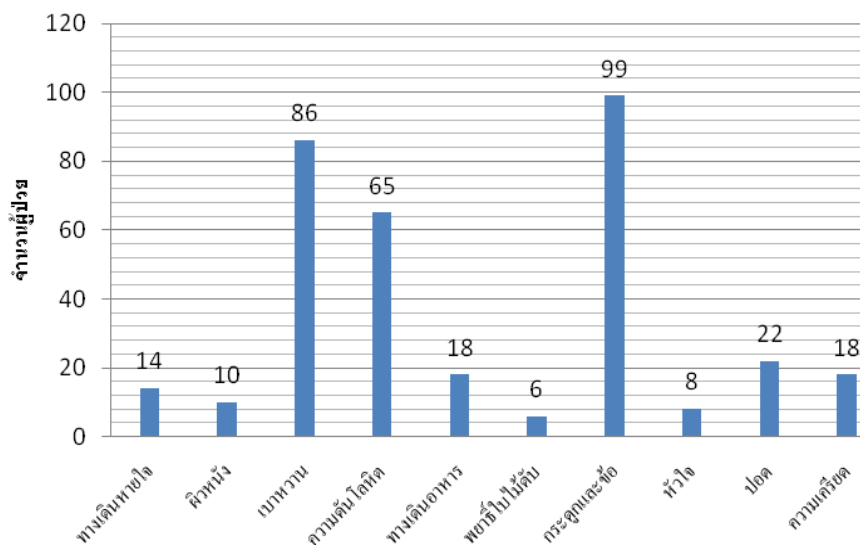
ครัวเรือนระดับสมาชิกมีโรคและอาการเจ็บป่วย ส่วนมากจากโรคจากการประกอบอาชีพ คือ โรคกระดูกและข้อ รวมทั้งปวดเมื่อย รองลงมา คือ โรคเรื้อรัง คือ โรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง

รูปภาพที่ 9 การศึกษาของสมาชิกครัวเรือน

รูปภาพที่ 10 การเจ็บป่วยเมื่อ 3 เดือนที่ผ่านมา (มีนาคม-พฤษภาคม 2555)

รูปภาพที่ 11 จำนวนผู้ป่วยจำแนกตามโรคและอาการ

ค.ทรัพย์สินครัวเรือนและแหล่งพลังงาน

ผลการสำรวจทรัพย์สินครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน พบว่า ครัวเรือน ร้อยละ 97.62 มีเครื่องรับโทรทัศน์ และร้อยละ 93.92 มีเครื่องทำน้ำอุ่น มีรถยนต์ ร้อยละ 60.12 โดยบ้านครัวเรือนบ้านโคกลำราญมีรถยนต์มากที่สุด ร้อยละ 70.83 และบ้านดอนปอแดงน้อยที่สุด ร้อยละ 52.81 ครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน ร้อยละ 21.04 มีรถจักรยานยนต์ ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 4

ด้านแหล่งพลังงานพบว่าครัวเรือนใช้แหล่งพลังงานหลายแหล่งพร้อมกัน โดยพบว่าครัวเรือนเกือบทั้งหมดใช้พลังงานไฟฟ้าเป็นแหล่งพลังงานหลัก ที่น่าสังเกต คือ ครัวเรือนมีการใช้ถ่านเป็นแหล่งพลังงานมากถึง ร้อยละ 82.24 รวมทั้งไม้ฟืนที่ใช้ถึง ร้อยละ 97.37 ส่วนวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรครัวเรือนใช้แหล่งพลังงาน ร้อยละ 35.94 ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 5

ตารางที่ 4 ทรัพย์สินครัวเรือน (หน่วย : ครัวเรือน)

หมู่บ้าน	พัดลม	โทรทัศน์	เครื่องทำน้ำอุ่น	เครื่องซักผ้า	รถยนต์	รถจักรยานยนต์
บ้านโคกสำราญ	95	94	90	6	68	24
บ้านดอนปอแดง	88	87	87	6	47	21
บ้านเป้า	122	123	118	3	74	25
บ้านซีกกค้อ	89	87	81	0	52	14

ตารางที่ 5 แหล่งพลังงานที่ใช้ในครัวเรือน (หน่วย : ครัวเรือน)

หมู่บ้าน	ไฟฟ้า	น้ำมันเชื้อเพลิง	แก๊สหุงต้ม	แก๊สดีเซลรถยนต์	ถ่าน	เศษวัสดุเกษตร	ไม้ฟืน
บ้านโคกสำราญ	96	83	79	6	74	32	94
บ้านดอนปอแดง	89	64	71	6	75	33	88
บ้านเป้า	123	92	93	8	107	46	119
บ้านซีกกค้อ	89	72	66	5	74	33	88

ง.สัมพันธภาพครัวเรือนและเครือข่ายชุมชน

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนพบว่า ร้อยละ 92.80 มีความสัมพันธ์ในระดับดี โดยครัวเรือนบ้านดอนปอแดงมีสัดส่วนจำนวนครัวเรือนน้อยกว่าหมู่บ้านอื่น คือ มีร้อยละ 88.76 ด้านความสัมพันธ์ครัวเรือนกับเพื่อนบ้าน พบว่าโดยเฉลี่ย ร้อยละ 93.44 ระบุว่าอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ในสามลักษณะ พบว่าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ในสัดส่วนน้อยกว่าสัดส่วนระดับความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนและเพื่อนบ้าน โดยพบว่าสัดส่วนครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ในระดับดีกับผู้นำชุมชน มีร้อยละ 90.95 โดยเฉพาะครัวเรือนบ้านโคกสำราญและบ้านดอนปอแดง มีเพียงร้อยละ 88.54 และ 89.89 ตามลำดับ ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 6

การช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือนภายในหมู่บ้าน พบว่าครัวเรือนมีการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกันเป็นสัดส่วนที่สูง โดยพบว่าครัวเรือนไปช่วยแรงงานครัวเรือนอื่น โดยเฉลี่ย ร้อยละ 97.48 ในขณะที่เดียวกันมีแรงงานมาช่วยครัวเรือนตนเอง โดยเฉลี่ย ร้อยละ 97.86 ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 7

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน เพื่อนบ้าน และผู้นำชุมชน (หน่วย : ครัวเรือน)

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	ครอบครัว	%	เพื่อนบ้าน	%	ผู้นำชุมชน	%
บ้านโคกสำราญ	96	88	91.67	88	91.67	85	88.54
บ้านดอนปอแดง	89	79	88.76	82	92.13	80	89.89
บ้านเป้า	124	118	95.16	117	94.35	114	91.94
บ้านซีกกค้อ	91	87	95.60	87	95.60	85	93.41

ตารางที่ 7 การแลกเปลี่ยนและการช่วยเหลือแรงงานภายในหมู่บ้าน (หน่วย : ครั้วเรือน)

หมู่บ้าน	จำนวนครั้วเรือน	ไปช่วย แรงงาน	%	มีแรงงาน มาช่วย	%
บ้านโคกสำราญ	96	90	93.75	93	96.88
บ้านดอนพอแดง	89	88	98.88	88	98.88
บ้านเป้า	124	122	98.39	120	96.77
บ้านซีกกค้อ	91	90	98.90	90	98.90

ผลการศึกษาการเป็นสมาชิกองค์กรเครือข่ายของครั้วเรือน พบว่าร้อยละ 80.00 องค์กรครั้วเรือน เป็นสมาชิกกลุ่ม ฅาปนกิจสงเคราะห์ รองลงมาร้อยละ 66.75 เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 35.50 เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ร้อย ละ 35.30 เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน และ ร้อยละ 33.00 เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 8

ตารางที่ 8 จำนวนครั้วเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่าย (หน่วย : ครั้วเรือน)

หมู่บ้าน	กองทุนหมู่บ้าน	กลุ่มออมทรัพย์	เครดิตชุมชน	กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์	สหกรณ์การเกษตร	กลุ่มอาชีพเกษตรกร	กลุ่มอนุรักษ์	กลุ่มแม่บ้าน	กลุ่มผู้ใช้น้ำ
บ้านโคกสำราญ	49	15	1	74	42	9	2	25	38
บ้านดอนพอแดง	64	16	1	74	32	9	5	31	27
บ้านเป้า	91	55	4	112	44	23	23	61	47
บ้านซีกกค้อ	63	9	2	60	24	8	5	24	20

จ.ภัยคุกคามและการปรับตัวของครั้วเรือน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลครั้วเรือนพบว่า ครั้วเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีภัยคุกคามหลักร่วมกัน คือ อุทกภัย แต่ยังมีภัย คุกคามภายในครั้วเรือนที่เป็นผลสืบเนื่องจากภัยน้ำท่วม ภัยคุกคามสำคัญที่พบ คือ ครั้วเรือนบ้านซีกกค้อ ร้อยละ 13.19 ประสบปัญหาน้ำล้นล้นพันตัว และครั้วเรือนบ้านโคกสำราญ มีปัญหาสูญเสียสิ่งของที่รัก ร้อยละ 10.42 ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ภาวะคุกคามภายในครั้วเรือน (หน่วย : ครั้วเรือน)

หมู่บ้าน	จำนวนครั้วเรือน	ถูกเลิกจ้าง	%	สูญเสียสิ่งที่รัก	%	น้ำล้นล้นพันตัว	%
บ้านโคกสำราญ	96	2	2.08	10	10.42	6	6.25
บ้านดอนพอแดง	89	2	2.25	3	3.37	8	8.99
บ้านเป้า	124	2	1.61	10	8.06	7	5.65
บ้านซีกกค้อ	91	5	5.49	8	8.79	12	13.19

ภัยคุกคามที่กีดตันครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ น้ำท่วมนาและนาแล้ง โดยพบว่าครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน ร้อยละ 56.75 ประสบภัยคุกคามจากน้ำท่วมนาในฤดูน้ำหลาก และร้อยละ 26.15 ประสบภัยนาแล้ง ในช่วงเพาะปลูกข้าวนาปรัง โดยพบว่าครัวเรือนบ้านซีกกค้อ มีภัยคุกคามจากน้ำท่วมนาเป็นสัดส่วนมากที่สุด คือ ร้อยละ 83.50 ในขณะที่ครัวเรือนบ้านเป้ามีสัดส่วนประสบปัญหาแล้งมากที่สุด คือ ร้อยละ 41.90 ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 10

น้ำท่วมแปลงเพาะปลูกถือเป็นภัยคุกคามรวมทั้ง 4 หมู่บ้าน โดยพบว่า ร้อยละ 76.50 ของครัวเรือนที่สำรวจมีปัญหาน้ำท่วมแปลงเพาะปลูก และเมื่อศึกษาผลกระทบภัยน้ำท่วมเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านพบว่า บ้านซีกกค้อ ประสบปัญหาผลกระทบจากภัยน้ำท่วมรุนแรงมากที่สุด โดยพบว่าครัวเรือนในหมู่บ้านนี้ แปลงเพาะปลูกเสียหาย ร้อยละ 86.81 ที่อยู่อาศัยและทรัพย์สินเสียหาย ร้อยละ 85.71 มีปัญหาการเดินทางสัญจร ร้อยละ 76.50 และปัญหาสุขภาพจิต ร้อยละ 63.74 ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 11

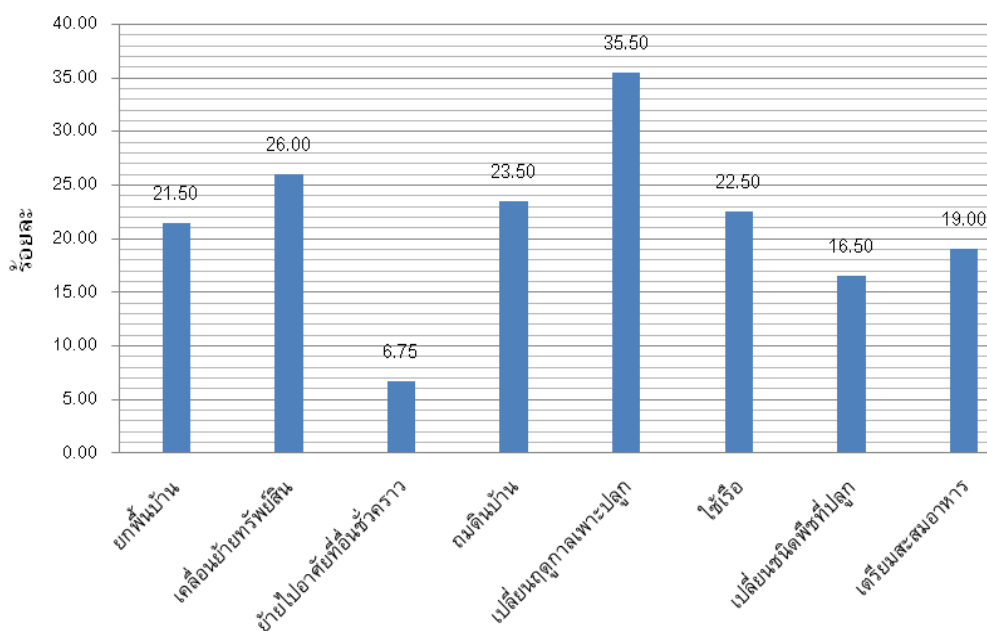
ผลการศึกษาการปรับตัวของครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนปรับเปลี่ยนฤดูกาล เพาะปลูก จากข้าวนาปีเป็นนาปรัง ร้อยละ 35.50 เคลื่อนย้ายทรัพย์สิน ร้อยละ 26.00 นาดินนาถมพื้นที่บริเวณบ้าน ร้อยละ 23.50 และใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง ร้อยละ 22.50 ดังรายละเอียดใน รูปภาพที่ 12

ตารางที่ 10 ภาวะคุกคามน้ำท่วมนาและนาแล้ง (หน่วย : ครัวเรือน)

หมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	น้ำท่วมนา		นาแล้ง	
		ครัวเรือน	%	ครัวเรือน	%
บ้านโคกสำราญ	96	59	61.50	27	28.10
บ้านดอนพอแดง	89	32	36.00	22	24.70
บ้านเป้า	124	57	46.00	52	41.90
บ้านซีกกค้อ	91	76	83.50	9	9.90
	400	224	56.75	110	26.15

ตารางที่ 11 ผลกระทบครัวเรือนจากภัยน้ำท่วม (หน่วย : ครัวเรือน)

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	ที่อยู่อาศัย	%	แปลงเพาะปลูก	%	การคมนาคม	%	สุขภาพจิต	%
บ้านโคกสำราญ	96	5	5.21	83	86.46	10	10.42	26	27.08
บ้านดอนพอแดง	89	6	6.74	60	67.42	16	17.98	17	19.10
บ้านเป้า	124	30	24.19	81	65.32	38	30.65	32	25.81
บ้านซีกกค้อ	91	78	85.71	79	86.81	72	79.12	58	63.74
รวม	400	119	30.46	303	76.50	136	34.54	133	33.93

บทสรุป

ผลการศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคม ภัยคุกคาม ความเปราะบาง และการปรับตัว ระดับครัวเรือนในหมู่บ้าน เครือข่าย 4 หมู่บ้าน รอบแก่งละว้า คือ บ้านโคกสำราญ หมู่ที่ 1, 11, 14 บ้านดอนปอแดง หมู่ที่ 5, 16 บ้านเป้า หมู่ที่ 3 บ้านซีกกค้อ หมู่ที่ 7, 13 พบว่าทั้ง 4 หมู่บ้าน ประสบภัยคุกคามจากภาวะน้ำท่วม โดยพื้นที่เพาะปลูกได้รับผลกระทบอย่าง กว้างขวาง ทำให้ครัวเรือนมีความเปราะบางด้านรายได้ โดยพบว่ารายได้ครัวเรือนในหมู่บ้านโคกสำราญ (14,517.15 บาท ต่อคนต่อปี) บ้านเป้า (37,687.49 บาทต่อคนต่อปี) และบ้านซีกกค้อ (27,112.62 บาทต่อคนต่อปี) มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่นอย่างมาก (82,211.00 บาทต่อคนต่อปี) ส่วนบ้านดอนปอแดงมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (100,753.28 บาทต่อคนต่อปี) สูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่นเล็กน้อย

ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนหมู่บ้านบ้านโคกสำราญ บ้านเป้า บ้านซีกกค้อ อาศัยแหล่งรายได้จากการ เพาะปลูกเป็นแหล่งรายได้หลัก ส่วนบ้านดอนปอแดง ครัวเรือนปรับตัวในการแสวงหารายได้โดยการประกอบอาชีพรับจ้าง ทั่วไป เป็นแหล่งรายได้หลัก ด้านความพอเพียงระหว่างรายรับและรายจ่าย พบว่าครัวเรือนบ้านโคกสำราญมีรายจ่ายเฉลี่ย มากกว่ารายรับ เมื่อประเมินประเภทรายจ่ายของทั้ง 4 หมู่บ้าน พบว่าร้อยละ 35.52 เพื่อเป็นค่าอาหาร รองลงมา คือ ค่า การศึกษานูต ร้อยละ 16.68 เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายการพนันเสี่ยงโชคกับค่าทำบุญ พบว่าบ้านซีกกค้อใช้จ่ายเพื่อการ พนัน (ร้อยละ 3.95 ของรายจ่ายทั้งหมด) มากกว่าการทำบุญ (ร้อยละ 2.52)

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบภาระหนี้สินพบว่า บ้านโคกสำราญและบ้านเป้ามีภาระหนี้สินมากกว่าระดับรายได้ต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนบ้านดอนปอแดงมีสัดส่วนหนี้สินน้อยกว่ารายได้มาก ด้านแหล่งเงินทุนเพื่อการกู้ยืมพบว่าครัวเรือนใน 4 หมู่บ้าน ใช้บริการกองทุนหมู่บ้านกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ในสัดส่วนที่เท่ากัน

ผลการศึกษาต้นทุนทางการศึกษาและสุขภาพครัวเรือนพบว่า สมาชิกครัวเรือนส่วนมากจบการศึกษาระดับ ประถมศึกษา ด้านสุขภาพครอบครัวพบว่าร้อยละ 50.00 มีอาการและเจ็บป่วยเป็นโรค โดยเฉพาะโรคกระดูกและข้อ ซึ่งเป็น โรคจากการประกอบอาชีพ และโรคเรื้อรัง คือ เบาหวาน และความดันโลหิตสูง

เมื่อประเมินทรัพย์สินครัวเรือนพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีเครื่องรับโทรทัศน์เพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร ที่น่าสังเกต คือ หมู่บ้านดอนปอแดงที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีมากที่สุดต่อมีปริมาณรถยนต์น้อยที่สุด คือ ร้อยละ 70.83 ของครัวเรือน

ในขณะที่หมู่บ้านโคกสำราญที่มีรายได้ต่อคนต่ปีน้อยสุดกับมีสัดส่วนปริมาณรถยนต์มากที่สุด คือ ร้อยละ 52.81 ด้านแหล่งพลังงานที่ใช้ภายในครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้านร้อยละ 82.24 ยังพึ่งพาถ่าน และร้อยละ 97.37 ใช้ฟืน

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน ครัวเรือนกับเพื่อนบ้าน และครัวเรือนกับผู้นำชุมชนพบว่าครัวเรือนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีความสัมพันธ์ในมิติเหล่านี้ในระดับดี รวมทั้งมีการช่วยเหลือแรงงานระหว่างครัวเรือนในระดับดีมาก และพบว่าครัวเรือน ร้อยละ 80.00 เป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ รองลงมาร้อยละ 66.75 เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

ด้านความเปราะบางประการสำคัญในระดับครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนบ้านชีกกค้อ ร้อยละ 13.19 มีภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ซึ่งครัวเรือน ร้อยละ 83.50 ของหมู่บ้านแห่งนี้ประสบปัญหาแปลงเพาะปลูกน้ำท่วมเกิดความเสียหายในแปลงเพาะปลูก ร้อยละ 86.81 และทรัพย์สินเสียหาย ร้อยละ 85.71 นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนบ้านชีกกค้อ ร้อยละ 63.74 มีปัญหาสุขภาพจิตจากภาวะน้ำท่วม

ผลการศึกษาการปรับตัวของครัวเรือนโดยสรุปพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนฤดูกาลเพาะปลูก จากการปลูกข้าวนาปีเป็นนาปรัง มีการเตรียมการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินในฤดูน้ำหลาก รวมทั้งปรับปรุงบริเวณบ้านที่อยู่อาศัยโดยการถมดินให้สูงขึ้น รวมทั้งเตรียมเรือเพื่อเป็นพาหนะในการสัญจร อย่างไรก็ตามการเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง ครัวเรือนร้อยละ 26.15 ประสบปัญหาภัยแล้งขาดน้ำในการเพาะปลูก